

Матеріали, публікації

Філарет Колесса

МИКОЛА ЛИСЕНКО

Промова в 100-літній ювілей від дня його народження, виголошена на ювілейному святі в Криниці д. 21. VI. 1942

Сторіччя з дня народження Миколи Лисенка припало на період Другої світової війни. Втім, як виглядає, це аж ніяк не стало на перешкоді відзначенню ювілею визначного представника української культури. Як згадував Микола Колесса, „дуже важливою подією того часу стало для нас святкування 100-річчя від дня народження нашого видатного класика, Миколи Віталійовича Лисенка у 1942 році. Це теж може видатися на відстані часу чимось майже неймовірним – довкола йде війна, всюди голод, нужда, а ми вперлись, що ювілей найвидатнішого українського композитора таки мусімо відзначити”¹.

З нагоди святкувань у Львові були зорганізовані найрізноманітніші акції. Був проведений „Краєвий конкурс українських хорів у Галичині”, у якому взяло участь 163 хорів². На пошану композитора у Львівському оперному театрі відбувся великий ювілейний концерт³, у Літературно-Мистецькому Клубі провели спеціальний „Музичний вечір”⁴, у приміщенні „Спілки мистців-плястиків” відкрили виставку⁵, спілка Образотворчих мистецтв у Львові випу-

¹ Кияновська Любов. Син століття Микола Колесса в українській культурі ХХ віку / Любов Кияновська. – Львів, 2003. – С. 156.

² Альманах першого Краєвого конкурсу хорів у Галичині. У сторіччя народин Миколи Лисенка. – Львів, 1943. – С. 15; Конкурс українських хорів // Львівські вісті. – 1942, 24 березня. – Ч. 64. – С. 3; Краєвий конкурс українських хорів // Краківські вісті. – 1942, 14 травня. – Ч. 101. – С. 4.

³ Лисенківський концерт у радіо // Львівські вісті. – 1942, 26 березня. – Ч. 66. – С. 3.

⁴ З.Т. З музичного життя у Львові / З.Т. // Львівські вісті. – 1942, 7 червня. – Ч. 121. – С. 4.

⁵ Отава Устим. Життя мистця і людини / Устим Отава. – Наші дні. – Львів, 1942, червень. – Ч. 7. – С. 10; Календар // Краківські вісті. – 1942, 26 квітня. – Ч. 86. – С. 3.

стила „медаліони Лисенка”¹, на Львівському радіо прозвучав цикл передач, „присвячених різним ділянкам творчості композитора”². Окремим виданням було також надруковано невелику працю Віктора Андріївського „Микола Лисенко в 100 років народин”³. Відреагувала на цю подію і галицька преса, опублікувавши низку статей, приурочених до ювілею. Серед авторів – Остап Лисенко⁴, Борис Кудрик⁵, Євген Цегельський⁶.

Святкування ювілею М. Лисенка відбувалося не тільки у Львові, але й різних містах та містечках Галичини: Івано-Франківську, Коломиї, Стрию, Самборі, Холмі та багатьох інших. Серед них була і Криниця, курортне містечко, розташоване в Бескидах, яке славилося у Європі лікувальними мінеральними джерелами⁷. До 1946 року значну частину мешканців Криниці складала українці. У рамках святкування ювілею композитора в неділю 21 червня в Криниці відбувся концерт. „У виповненій вищерт українським громадянством, молоддю та німецькими гостями салі”⁸ прозвучали твори М. Лисенка у виконанні хорів „Криницький Боян” та учительської семінарії.

Як було заведено на подібних заходах, на концерті прозвучав також і реферат про ювіляра, який виголосив Філарет Колесса. Будучи чи не найвизначнішим у Галичині послідовником М. Лисенка, він зробив загальний огляд творчості мистця, підсумував його значення для подальшого розвитку української музичної культури, а також спинився на взаєминах М. Лисенка із галицькою культурною

¹ Медаліони Лисенка // Краківські вісті. – 1942, 2 травня. – Ч. 91. – С. 4.

² Примова Іванна. Святочна академія / Іванна Примова // Краківські вісті. – 1942, 29 квітня. – Ч. 88. – С. 3.

³ Андріївський Віктор. Микола Лисенко в 100 роковин народження / Віктор Андріївський. – Львів, 1942. – 62 с.

⁴ Лисенко Остап. Спогади про батька / Остап Лисенко // Львівські вісті. – 1942, 22-23 березня. – Ч. 63. – С. 3; 1942, 26 березня. – Ч. 65. – С. 3.

⁵ Кудрик Борис. У сторіччя народин Миколи Лисенка / Борис Кудрик // Львівські вісті. – 1942, 22-23 березня. – Ч. 63. – С. 3.

⁶ Цегельський Євген. Творчість Лисенка / Євген Цегельський // Краківські вісті. – 1942, 1 квітня. – Ч. 68. – С. 3.

⁷ Криниця (Krynica), з 31 грудня 2001 року – Krynica-Zdrój, сьогодні належить до Новосондецького повіту Малопольського воєводства (województwo małopolskie, powiat Nowy Sącz).

⁸ [М. О.] Криниця в століття народин М. Лисенка / М. О. // Краківські вісті. – 1942, 27 червня. – Ч. 138. – С. 5

елітою. Виступ Ф. Колесси, до певної міри, став реферативним викладом його раніше опублікованих лисенкознавчих напрацювань. Можливо, перебуваючи в Криниці, фольклорист писав виступ із пам'яті, оскільки в тексті зустрічаються окремі помилки в датах.

Автограф реферату Ф. Колесси сьогодні зберігається у його Приватному архіві у Львові. Згідно з останнім опрацюванням архіву рукопис міститься у Папці № 101 (од. зб. 7). Він має 14 аркушів, другий з яких списаний і на звороті. Автограф написаний чорнилом і містить чимало правок Ф. Колесси, зроблених олівцем.

При опрацюванні рукопису та підготовці його до публікації було максимально враховано всі корективи автора. Зокрема, окремі слова, речення, абзаци, які він перекреслив, редагуючи виступ, у даній публікації не подані, оскільки саме таким бачив Ф. Колесса остаточний варіант тексту. Тим паче, що вилучену інформацію він переважно переносив в інші місця реферату. Також у публікації залишено авторські підкреслення слів та фрагментів речень, що певною мірою характеризує стиль наукової роботи академіка.

Стилістику Ф. Колесси збережено повністю, включно з різночитаннями, які іноді зустрічаються в рефераті, як наприклад: „народний” і „народній”, „отсі” й „оці” тощо. Задля облегшення читання в публікації доставлено знаки пунктуації, відсутні в рукописі, позаяк Ф. Колесса, керуючись давнішим правописом, не завжди виставляв коми там, де це прийнято нині.

Окремі положення доповіді та згадані в ній малознані відомості обговорено в післятекстових „Коментарях” редактора.

Реферат Ф. Колесси „Микола Лисенко” публікується вперше й, безумовно, поповнить відому лисенкознавчу сторінку в його науковому доробку.

Ірина Довгалюк

У культурному житті українського народу за останніх 60-70 літ М. Лисенко відіграв таку визначну роль, що 100-літній ювілей з дня його народження став великим, всенароднім святом, яке об'єднує усі частини українського народу на широких просторах української землі від Пограду й Сяну по Дон і Кавказ, від Прип'яті до Чорного моря; об'єднує всі верстви української суспільності – від інтелігента й міщанина до хлібороба й робітника. Усюди, де тільки гомонить українське слово й українська пісня, згадується тепер з найбільшою пошаною й вдячністю ім'я великого українського мистця тонів, що створив епоху в історії української музики та поклав тривкі основи під дальший її розвиток.

І наша Лемківщина, найдальше на захід висунена вітка українського народу, відчуває потребу – прилучити свій голос до того всенароднього хору, щоби віддати поклін та належну почесність світлій пам'яті великого творця. При сьогоднішній святочній нагоді скинемо оком на той довгий і важкий шлях, яким дійшов Лисенко до такого великого значіння та піднявся на вершини свого мистецтва.

Микола Віталійович Лисенко вийшов із дворянського середовища й походив із давнього козацького роду; одержав дбайливу музичну освіту і, зростаючи на селі, від ранньої молодості підлягав чарам української народної пісні. Та рішачим моментом, що надав ідейний напрямок цілому життю й усій діяльності Лисенка, був початок 1860-х рр.; це був час великого оживлення українського народницького й літературного руху, що стало у зв'язку із знесенням кріпацтва в Росії та поворотом із заслання Кирило-Методіївських братчиків¹ – Шевченка, Куліша, Костомарова, Білозерського, що повели далі свою роботу в гурті українських письменників, об'єднаних біля петербурзької „Основи”². 18-літній Лисенко, ставши студентом Київського університету, опинився в гурті української патріотичної молоді, що, перейнята ідеалами Шевченкової поезії, підняла клич – „іти в народ”, працювати для народу і жити з народом не тільки для того, щоби піднести його освітній рівень і добробут, але ще більше для того, щоби учитися від народу, пізнати його життя й світогляд, його мову й поезію із самого джерела народної творчості.

Серед такого оточення сформувався світогляд Лисенка: він переймається народницькими ідеалами і щирим демократизмом та починає загарливу працю над українським музичним фольклором.

Молодечий ентузіазм хлопоманів з 1860 р. зберігав Лисенко до старості, як показують оці його слова з листа до мене, який він писав 1896 р.:

„Боже, Боже! Яка то є велика потреба музикови й заразом народникові повештатися поміж селянським людом, зазнати його світогляду, записати його перекази, споминки, згадки, приспівви, пісні й спів до їх, – вся та сфера, як воздух, чоловікови потрібна; без неї гріх починати свою працю і музикови, і філологови. Фольклор – це саме життя. Я, будши студентом університету, кожне літо, що траплялося мені їздити на село, залюбки віддававсь тій роботі. Через те я, між иншим, і ставсь перенятий духом народньої пісні; вона мене споріднила з людом, мене, мимохіть одірваного від свого ‘найменшого брата’ силою верстової відрубности й цивілізації. Фратернізацією з народом ми охоче – старі товариші, колишні давні студенти – займалися і пізніше, по укінченню університета, і через те в наших етнографічних працях є досвід, зрілий осуд річи, дотичні прийоми в роботі кожного фаху”... „Вчіться на сірій свитині, на грубій сорочці, на дьогтяних чоботах, там бо душа Божа сидить” (Ф. Колесса. Кілька слів... с. 28, 26)³. Отсі слова засвідчують також про щирий демократизм Лисенка, яким він перейнявся ще з студентських часів.

Великий вплив на ідеологію Лисенка і напрямок його студій мали його живі взаємини з Михайлом Драгомановим, що почалися ще за студентських часів їх обох та не переривалися ще й тоді, коли Драгоманов жив на еміграції в Швейцарії і в Болгарії, як показує оголошена недавно переписка Лисенка⁴. Драгоманов, великий знавець української народньої поезії, настоював на всебічне досліджування народньої пісні, він належав до тих, що звертали увагу Лисенка на Захід та що спонукали його до виїзду за границю для здобуття вищої музичної освіти.

Ще перед виїздом за кордон в зимі 1866/7 р. Лисенко опрацював перший зшиток свого збірника українських народних пісень⁵, який вкінчив і видав опісля у Липську 1869 р.⁶.

В рр. від 1867 – до 1869 покінчив Лисенко музичні студії у Липській консерваторії та здобув основну теоретичну підготовку особливо в ділянці гармонії й контрапункту під рукою проф. Ріхтера. Свою науку доповнив відтак в 1874-5 рр. в Петербурзі, де у славного російського композитора Римського-Корсакова студіював оркестральну інструментацію. Осівши в Києві, Лисенко всеціло посвячується музичній професії.

Коли приходиться говорити про заслуги Лисенка, треба на першому місці поставити його многосторонню композиторську діяльність, яку почав він ще в Липську, де в 1868 р. за спонукую львівських українців уложив музику до Шевченкового „Заповіту” на мужеський хор, а в 1869 р., як уже вище згадано, видав свій перший „Збірник українських народних пісень”.

Перейнятий романтичним напрямком та захоплений красою й оригінальністю української народної пісні, Лисенко забажав дати почин до створення українського музичного стилю, української національної музики. Починаючи свою композиторську діяльність від розроблювання українських народних пісень, Лисенко розпоряжав уже великою силою зібраного попереду матеріялу й великим досвідом та ґрунтовною теоретичною підготовкою. Він був докладно обзнайомлений із дотичною літературою, з усім тим, що зроблено в цьому напрямку у інших словян. В 1873 р. бачимо Лисенка уже серед українських учених у Південному Відділі Руського Географічного Товариства⁷, до якого належали В. Антонович, М. Драгоманов, О. Русов, П. Житецький і ін. Тут виступає Лисенко з цінним рефератом, у якому подає характеристику української народної музики, найкращу й досі, та доходить до висновку, що українські народні пісні своїм мелодичним і ритмічним складом найближчі до південно-словянських⁸.

Лисенко і далі слідить за науковими працями в цьому напрямку, поглиблює свій погляд на основи української народної музики і дає ще кілька розвідок із того обсягу, між іншим – друковану в „Зорі”⁹ з 1894 р. цінну статтю про „Народні музичні струменти на Україні”.

Отак Лисенко перший з українців дає почин до наукових дослідів над українською народною музикою.

З такою науковою підготовкою приступає Лисенко до оброблювання й гармонічного освітлювання українських народних пісень у цілому ряді збірників. Лисенків найбагатший 7-томовий „Збірник українських народних пісень” (вид. 1868-1907)¹⁰ на голос із супроводом фортепяну (в тому числі лиш кілька пісень у хоровому укладі) вміщає 280 щиро-народних найбільш характеристичних зразків і належить, безперечно, до найкращих, найцінніших слов’янських збірників.

Крім того, видав Лисенко (1886-1903)¹¹ 12 „десятків”, що містять разом 120 українських народних пісень, уложених на мужеський і мішаний хор із проводом фортепяну. В окремому циклі обрядових пісень (вид. 1895-1903) обробив Лисенко на мішаний хор з фортепяновим

супроводом „Веснянки” перший і другий вінок, „Купальську справу”, „Колядки й щедрівки” та „Весілля”.

Окремо ж обробив він народні танки та весняні хороводи у збірці „Молодощі” з 1875 р.

Не оглядаючись на чужі взірці та відкидаючи усякі шаблони, Лисенко виявляє в згаданих збірниках повну самостійність та оригінальність. Він перший заявив світові українські народні пісні у їх природній одежі, зберігаючи старанно стильові прикмети української народної музики. Він старався виводити гармонізацію природно із тонального матеріалу мелодій, відповідно їх складові; умів відрізнити старші і новіші верстви та визначити різноманітні типи пісенні, до яких підібрав відповідне гармонічне освітлення. У хорових обробках народних пісень Лисенко користується тими взірцями ведення голосів і гармонії, що виявились у гуртових співах народних, де побіч голосу, що веде мелодію, виділяється другий, а часами ще й третій голос, наче варіанти тої самої пісні, що остають до себе у гармонічній відношенні: це т. зв. ”підголоски”. Отим-то в Лисенкових хорових обробках народних пісень кожний голос є самостійний контрапункт, що веде свою мелодію з варіаціями основного мотиву, а всі голоси разом складаються на чудову мягку гармонію.

З того погляду Лисенкові „Десятки” та в’язанки обрядових пісень можна вважати за класичні взірці гармонізації українських народних пісень, що далеко вибігають поза привичні шаблони: це, безперечно, твори високої артистичної вартості, в яких Лисенко підніс народіві „його ж перли в золотій оправі”.

Крім того, Лисенкові збірники мають першорядну наукову вартість: він записував далеко не все, що йому під руки попало, але самі щиро-народні, характеристичні і то старші пісні, найбільше від старих людей, передавав як найвірніше їх свобідну ритмічну побудову і всі особливості їх мелодичного строю аж до найдрібніших мелізматичних прикрас-мережанок. Дбав він також про те, щоби увести в свої збірники різні групи пісенні, присвячуючи особливу увагу обрядовим та історичним пісням і занотовуючи дуже старанно пісенні тексти.

Хоча би Лисенко і нічого більше не створив, то вже переліченими збірниками й гармонізаціями українських народних пісень, що обіймають понад 500 зразків, довершив він працю, яка має просто епохальне значення для розвою української музики. Знамениті Лисенкові збірники говорять про красу, багатство й оригінальність українського

пісенного стилю ясно й зрозуміло не тільки для теоретиків, але й для широкого загалу; вони визначаються усіма признаками високого артизму.

Із народним ґрунтом, з українською народньою піснею в'яжеться органічно й оригінальна творчість Лисенка, у якій він являється представником музичного романтизму та дає перевагу суб'єктивному елементові над формальним.

Сильна творча індивідуальність Лисенка як також його свідоме змагання до віддання народного духа в музиці уділяє його творам суцільний характер.

Як композитор вславився Лисенко головню творами з обсягу вокальної музики, між якими перше місце займає його „Музика до Шевченкового Кобзаря”, що обіймає 82 композиції: сольоспіви про жіночі та мужеські голоси (тих є над 50), а також мішані та мужеські хори (коло 20), квартети, дуети, тріо.

Сюди належать такі перлини нашого українського Шуберта, як „Садок вишневий”, „Як би мені, мамо, намисто”, „Ой одна я, одна”. Величаві кантати Лисенка „Б'ють пороги”, „Радуйся, ниво”, „На вічну память Котляревському” можна порівняти з аналогічними класичними творами Гайдна. Між хоровими композиціями Лисенка визначається особливо „Іван Гус” та боева пісня „На прю” до слів Гетьманця.

Майже до всіх віршів Шевченка, що надаються до музичної інтерпретації, підложив Лисенко музику. Оці композиції Лисенка визначаються глибоким зрозумінням і відчуттям Шевченкової поезії, до якої умів Лисенко достроїтися також народністю музичного виразу і глибоким ліризмом. Передаючи музичною мовою усі переливи почування й настроїв геніального поета, Лисенко умів так підійти під лад Шевченкової кобзи, що не можна собі й уявити тіснішого з'єднання і кращого дострою двох споріднених геніїв у творчому процесі, тим більше, що в музиці до „Кобзаря” підіймається Лисенко до такої ж висоти вігхненої творчості, як Шевченко у своїх віршах.

Та, крім Шевченкових віршів, Лисенко підкладав музику також до віршів інших українських поетів: Щеголева, Куліша, Старицького, Лесі Українки, Франка. Тут відповідно до тексту і музика набирає подекуди більше інтернаціонального характеру, напр., у сольоспівах до слів Франка, хоча і в них слідно скрізь український колорит.

Відчуваючи потребу української оперової музики, Лисенко почав уже від 1872 р. працювати також у сьому напрямку. З того часу похо-

дить його оперета „Чорноморці” і перші нариси „Різдвяної ночі”, яка щойно в 1884 р. прийняла закінчену форму коміко-ліричної опери. Крім того, написав Лисенко лірично-фантастичну оперу „Утоплена” (1900), а саме перед смертю Лисенка вийшла друком його величава опера „Тарас Бульба”.

На жаль, задля недостатчі української оперової сцени цих опер довгий час не можна було почути у відповідному виведеню. Українці не спромоглися й досі поставити бодай одну з тих опер. Про їх високу вартість засвідчують навіть уривки, поодинокі арії й хори, продюковані на концертах, як напр., хор з „Утопленої” „Туман хвилями лягає”. Більше відомі є у нас Лисенкові оперети „Чорноморці” та „Наталка Полтавка”.

Отак можемо Лисенка уважати творцем української національної опери. Хоч написані по старшим взірцям опери Лисенка визначаються усіма добрими прикметами його стилю: оригінальністю й свіжістю мотивів та народним характером.

Полишив нам Лисенко також легенькі діточі оперки: „Коза Дереза”, „Пан Коцький”, „Зима й весна”.

На окремий, обширний і дуже цінний відділ композиторської діяльності Лисенка складаються його інструментальні твори, голов-но фортепянові композиції, яким він, як віртуоз фортепянової гри, присвячував особливу увагу. Сюди належать, напр., його дві українські рапсодії, що своєю красою дорівнюють угорським рапсодіям Ліста, Сюїта з українських пісень „На солодкім меду”, етюд на тему „Пливе човен” й інші, основані переважно на мотивах українських народних пісень.

Може бути, що в фортепянових творах Лисенка позначився подекуди вплив Моцарта і Вагнера; та Лисенко зумів впливи світової й народної музики так перетопити у своїй думці, що усі його композиції носять на собі признаки його великої творчої індивідуальності й оригінальності.

Окремо прийшлося би говорити про заслуги Лисенка як диригента хорів, що розносили славу української пісні по містах України та розбуджували серед громадянства національну свідомість. Організував Лисенко також театральні вистави, напр., „Різдвяної ночі” в 1873 р., що полишила у сучасників незабутнє вражіння.

Великі заслуги поклав він особливо своєю довголітньою діяльністю на музично-педагогічному полі та як основник музично-драма-

тичної школи в Києві. При тому всьому Лисенко був вірцевим громадянином, сміливим і повним посвяти для загального добра, і був він головою українського клубу в Києві¹², який розв'язано незадовго перед його смертю. Серед таких політичних обставин в царській Росії Лисенко держав високо прапор українського музичного мистецтва. І коли царський указ 1876 р. драконським способом придавив українське слово, тим більше значіння мала його композиторська діяльність.

Саме в часі найбільшої реакції в Росії, в 1880-х рр., Лисенкові твори стають відомі у нас в Галичині і тут розбуджують нове життя, захоплення народньою піснею й змагання до вищої музичної культури. Замітна річ, що Лисенко завсіди старався удержувати живі взаємини з галицькими українцями: переїжджаючи через Львів в дорозі до Липська в 1867 р., він задержався тут, щоби особисто познайомитися з редакторами „Правди”¹³; відтак вертаючи з закордонної подорожі по слов'янських краях в 1873 р., побував по селах нашої Скільщини, де між іншим записав коломийки й пісню „Верховино”. В 1881 р. помістив він свій автобіографічний нарис у львівському науково-літературному журналі „Світ”¹⁴; давав свої твори для галицьких видавництв „Кобзаря” 1885 р.¹⁵, „Музикальної Бібліотеки” від 1887 р.¹⁶ та для підручного видавництва „Львівського Бояна”.

Лисенко живо інтересувався музикальним рухом у Галичині та удержував переписку з Галичанами: Н. Вахнянином, Ол. Барвінським, В. Шухевичем, О. Нижанковським. І я зберігаю як дорогоцінну пам'ятку 10 листів від Лисенка, у яких він широко обговорює різні питання, зв'язані з українською музикою й народньою піснею; ця переписка, приготовлена до друку, очікує видання¹⁷.

Культ Лисенка зростає в Галичині особливо від заложення „Львівського Бояна” 1891, що в програми своїх концертів уводить правильно хорові й сольові твори Лисенка. Його сольоспіви, виконувані співаками світової слави – Ол. Мишугою, С. Крушельницькою, М. Менцінським, розбуджують правдивий ентузіазм та почуття національної гордості на такі високі досягнення в області музичної штуки.

35-літній ювілей композиторської діяльності Лисенка в 1903 р., який празновано в Галичині й на Буковині величавими концертами при участі самого ювілянта, став дійсно всенародним святом і правдивим тріумфом нашого найбільшого композитора та зв'язаної з його іменем української музики. Тоді ж найповажніші українські культурні інституції іменували Лисенка своїм почесним членом; його іменем

прикрасило себе й Музичне Товариство, що удержувало Вищий Музичний Інститут у Львові.

Ще кілька слів про те, на чому саме базується такий щирий і глибокий культ Лисенка по всіх українських землях, таке загальне признание. Перейнявши духом української народної музики та спираючи свою творчість на народні пісні, Лисенко дав найвірніший і найсильніший вислів почуванням українського народу і його розумінню краси у музичній сфері; він убрав у музичну форму те, що відчувають мільйони, а що висловити уміє тільки геніяльна одиниця. Отим-то Лисенкова музика заторкує таємні струни нашої духовості, у ній відчуває кожен із нас щось свого і рідного, віднаходить наче частину власної душі, власних почувань, – і тому Лисенко нам такий близький, такий рідний і дорогий.

До того ж музична творчість Лисенка тісно в'язеться з поезією Шевченка: Шевченко й Лисенко – ці два великі й дорогі для кожного українця імена стали синонімом українського відродження, синонімом культурного об'єднання всіх українців, розділених штучними кордонами.

У розвитку української музики Лисенко має дійсно епохальне значіння, подібно, як Глінка у російській, Монюшко у польській, Сметана у чеській музиці: Лисенко став творцем української національної музики, він випровадив українську народну пісню з-під сільської стріхи у широкий світ, здивував своїх і чужих її оригінальністю й красою.

Своєю многосторонньою композиторською діяльністю Лисенко двигнув українську музичну культуру та зв'язав її з поступом світової музики, яку й збагатив скарбами українського народнього духа. Він випровадив її на широкий шлях світової культури музичної, яку й збагатив скарбами українського народнього духа.

Своїми знаменитими творами Лисенко запевнив і нам почесне місце в сім'ї культурних європейських народів.

Криниця, д. 19.V.1942¹⁸.

Філарет Колесса

Коментарі

¹ Кирило-Методіївські братчики – члени Кирило-Методіївського товариства, української таємної політичної організації, заснованої в Києві наприкінці 1845 року.

² „Основа” – перший український науково-літературний журнал в Російській імперії. Виходив у Петербурзі з січня 1861 до вересня 1862 року.

³ Бібліографічні описи праць Ф. Колесси, згадуваних у рефераті, див.: Філарет Колесса (1871-1947). Бібліографічний покажчик праць і критичної літератури / Упорядник Мирослав Мороз. – Львів, 1992.

⁴ Ймовірно, тут ідеться про опубліковану 1938 року у Варшаві епістолярну спадщину М. Драгоманова з українськими діячами (Листування Київської старої громади з М. Драгомановим. – Варшава, 1938. – Праці Українського наукового інституту у Варшаві, том XXXVII), у тому числі і 17 листів із його листування з М. Лисенком.

⁵ Бібліографічні описи композицій М. Лисенка, згадуваних у рефераті, див.: Осадця Ольга. Нотографічний покажчик видань музичних творів М.В. Лисенка. – Львів, 2001; покажчик фольклористичних праць див.: Микола Лисенко. Музично-фольклористичні праці / Уклав Б. Луканюк // Етномузика. – Львів, 2013. – Число. 9. – С. 172-175.

⁶ Тут Ф. Колесса помиляється: перший випуск „Збірника українських пісень” опубліковано 1868 року.

⁷ Ф. Колесса має на увазі Південно-західний відділ імператорського Російського географічного товариства, який був відкритий у лютому 1873 року та ліквідований 1876 року.

⁸ Йдеться про реферат М. Лисенка „Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм”.

⁹ „Зоря” – двотижневий часопис, який виходив у Львові у 1880-1897 роках. З 1885 року „Зоря” перейшла у власність НТШ.

¹⁰ Оскільки на самому збірнику дати його виходу не вказано, визначення року публікації останнього (сьомого) випуску „Збірника українських пісень” М. Лисенка залишається проблематичним: за іншими даними він вийшов 1896 року (Осадця Ольга. Нотографічний покажчик видань музичних творів М.В. Лисенка. – С. 64) або щойно 1911 року (Лисенко Остап. Хронологічний довідник творів М. Лисенка, розміщених у XX-томному виданні // Микола Лисенко. Зібрання творів: У 20 т. – Київ, 1956. – Т. 20. – С. 154).

¹¹ Тут Ф. Колесса помиляється: перший випуск „Десятків” вийшов 1885 року.

¹² „Український клуб” – літературно-художня громадська організація, створена 1908 року в Києві та закрита 1912. Її ініціатором та головою був Микола Лисенко.

¹³ „Правда” – літературно-науковий журнал народовського спрямування. Виходив у Львові у 1867-1870 роках щодаки, а відтак до 1898 року з перервами. Виник за ініціативи Пантелеймона Куліша.

¹⁴ „Світ” („Сьвіт”) – ілюстрований літературно-політичний науковий місячник, який виходив у Львові у 1881-1882 роках. Його видавцем і редактором був Іван Белей, але фактичним редактором і співвидавцем – Іван Франко. У п’ятому числі „Світу” за 1881 рік вийшла публікація „Миколай В. Лисенко” (Світ. – 1881. – № 5, 10 мая. – С. 94-96), де вперше в Галичині були надруковані портрет і життєпис М. Лисенка. Біографію композитора достарчила редакції „особа, близько стояча до Лисенка”, а перелік його музичних творів, укладений у хронологічному порядку, був власноруч складений композитором. Біографії М. Лисенка передувала невеличка передмова Івана Франка.

¹⁵ „Кобзар” – збірник русько-українських квартетів, який був виданий 1885 року у Львові накладом питомців Львівської греко-католицької семінарії. Його упорядниками та редакторами були Анатоль Вахнянин та Порфирій Бажанський.

¹⁶ „Музикальна Бібліотека” – перше музичне видавництво (накладом хору Руської академічної гімназії) у Галичині, засноване у Львові 1885 року Остапом Нижанківським.

¹⁷ Переписка Ф. Колесси з М. Лисенком була опублікована 1947 року (Колесса Ф. Спогади про Лисенка. – Львів, 1947).

¹⁸ На початку рукопису Ф. Колесси зазначена дата його виступу на концерті у Криниці: „21 червня 1942 року”. У кінці реферату стоїть дата завершення його написання: „Криниця, 19. V. 1942”. Можливо, Ф. Колесса помилково не дописав у латинській цифрі одиницю справа, отже, текст виступу був завершений не у травні, а напередодні концерту. Однак не виключено, що Ф. Колесса перебував у курортній Криниці і понад місяць, перечікуючи тут воєнні нестатки.